

УДК: 37.013.42/477):371.3

**СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ОСІБ З ОСОБЛИВОСТЯМИ
ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ**

О.В.Волошина

***Анотація.** У статті охарактеризовані основні напрямки розвитку освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку, розкрито відмінності між інтегрованою та інклюзивною освітою.*

***Ключові слова:** інклюзивне навчання, інтегровані форми навчання, діти з особливими освітніми потребами.*

***Аннотация.** В статье охарактеризованы основные направления развития образования детей с ограниченными возможностями здоровья, раскрыты отличия между интегрированным и инклюзивным образованием.*

***Ключевые слова:** инклюзивное обучение, интегрированные формы обучения, дети с особыми образовательными потребностями.*

***Abstract.** The article described the main lines of education of persons with special psychological and physical development has been the difference between integrated and inclusive osvitoyu.*

***Keywords:** inclusive education, integrated learning, children with special educational potrebamy.*

Постановка проблеми. Демократичні перетворення в Україні, процес входження у світове економічне співтовариство зумовили зміну ставлення суспільства до проблем людей з обмеженими

Матеріали конференції "Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти"

можливостями здоров'я; привели до усвідомлення необхідності їх більшої інтеграції в соціум та боротьбі з різними проявами сегрегації.

Мета даної статті полягає у характеристиці основних напрямків розвитку освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку, у розкритті відмінностей між інтегрованою та інклюзивною освітою.

Виклад основного матеріалу. Освітня інтеграція (інклюзія) дітей з особливими потребами – це процес, який отримує все більше поширення у світі. Тому проблема аналізу особливостей інтегрованої освіти є досить актуальною.

В XVII ст. швейцарський математик Я. Бернуллі вводить у математику термін «інтеграл». У наступні три століття термін «інтегрувати» поступово входить в інші галузі наукового знання: спочатку у філософію, потім у психологію, соціологію, а згодом і в педагогіку. Термін «інтеграція» походить від латинських слів «integrare» – заповнювати, доповнювати і «integer» – заповнений, цілісний.

У педагогіці термін «соціальна інтеграція» з'явився в XX ст. і застосовувався спочатку переважно в США стосовно проблем расових, етнічних меншин, пізніше – дітей емігрантів і лише в останні десятиліття (з 60-х років XX ст.) термін увійшов у мову на Європейському континенті та став застосовуватися в контексті проблем осіб з обмеженими можливостями (інвалідів).

В історії педагогіки виникнення феномена спільного навчання (саме так, а не «інтеграція», він називався спочатку) звичайних дітей і дітей із проблемами в розвитку (XIX ст.) було підготовлено широким поширенням і впровадженням у європейську освітню практику педагогічних ідей Й.Песталоцці.

На сучасному етапі корекційна педагогіка визначає інтеграцію як включення дітей з обмеженими функціональними можливостями в оточуюче середовище, міжособистісні зв'язки з метою максимальної нормалізації їх соціокультурного статусу; як процес і результат надання їм прав, реальних можливостей брати участь в усіх видах і формах соціального життя нарівні з іншими членами суспільства в умовах, що компенсують відхилення у розвитку чи обмежені можливості [4, с. 101].

Необхідно зазначити, що стабільність та процвітання суспільства залежать не тільки від освіченості його членів, але й від накопиченого особистістю соціального досвіду, можливості соціальної адаптації та розвитку. Ідея Л.Виготського про системну побудову дефекту дозволила йому виділити в аномальному розвитку дві групи явищ. Це – первинні порушення, що безпосередньо впливають із біологічного характеру хвороби, і вторинні порушення, які виникають у ході соціального розвитку дитини, її взаємодії з навколишнім світом. Важливою складовою виступає ефективність процесу соціалізації людини. У цьому контексті соціальна компетентність, що у прийнятих ЮНЕСКО документах позначається як «функціональна грамотність», не сформована у дітей-інвалідів і виражається в «невмінні використати мінливі ситуації та керувати життєвими обставинами» [7]. Виникає необхідність створення умов з ліквідації цієї «безграмотності». Здійснення доступності дітям з інвалідністю до соціальних благ і шляхів соціалізації, у тому числі і освіти, зможе регулювати динаміку розвитку процесів їхньої інтеграції в суспільство. Така політика дозволить запобігти маргіналізації людей з інвалідністю.

Подібні ініціативи можуть успішно розвиватися, якщо будуть створені відповідні нормативні та інституційні умови. До нормативних умов відноситься розробка відповідної законодавчої бази, а до інституційних – створення навчально-методичної документації та формування освітнього середовища, у якому отримали б розвиток принципи толерантності, інтеграції, партнерства [7].

Перехід до освітньої інтеграції пов'язаний з виникненням і реальним втіленням концепції «відкритого громадянського суспільства». У шкільній освіті це втілюється в розробку концептуальних положень, що створюють умови для забезпечення дійсної рівності в засвоєнні дітьми з обмеженими можливостями здоров'я різних рівнів освітнього стандарту. Підхід «школа для всіх» був викладений у Саламанській декларації, прийнятій в 1994 році 92 країнами, у тому числі і Україною.

Саламанська декларація наголошує, що:

- кожна дитина має основне право на освіту і повинна мати можливість отримувати і підтримувати допустимий рівень знань;
- кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності та навчальні потреби;
- необхідно розробляти систему освіти і виконувати освітні програми таким чином, щоб враховувати різноманітність цих особливостей і потреб;
- особи, що мають особливі потреби в галузі освіти, повинні мати доступ до навчання в звичайних школах, у яких повинні бути створені умови з метою задоволення цих потреб;

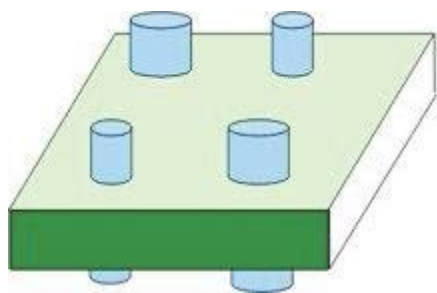
- звичайні школи з інклюзивною орієнтацією є найбільш ефективним методом боротьби з дискримінаційними поглядами; створення позитивної атмосфери в громадах, побудови інклюзивного суспільства і забезпечення освіти для всіх [3].

На сучасному етапі у процес інтеграції осіб з особливими потребами залучені всі високорозвинені країни. Серед країн з найбільш розробленим законодавством, що підтримує інклюзивну освіту, можна виділити Великобританію, Данію, Ісландію, Іспанію, Італію, Канаду, Кіпр, Мальту, Нідерланди, Норвегію, США, Фінляндію, Швецію, Японію.

Розглянемо, у чому ж полягають особливості інклюзивної освіти.

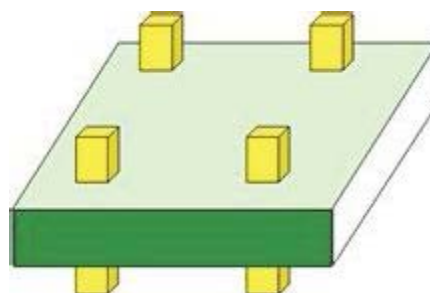
Наочно та зрозуміло пояснює поняття «інклюзивна освіта» схема, що опублікована на сайті <http://obrazovanie.perspektiva-inva.ru/> [2].

Звичайна освіта націлена на звичайних дітей, включає в себе звичайних педагогів і звичайні школи. Спеціальна освіта включає роботу з особливими дітьми, під них пристосовується і школа, і педагоги. Інтегрована освіта за допомогою реабілітації та адаптації пристосовує дитину з особливими освітніми потребами до звичайної освіти. І нарешті, інклюзивна освіта, сприймаючи дитину такою, якою вона є, пристосовує під неї систему освіти.

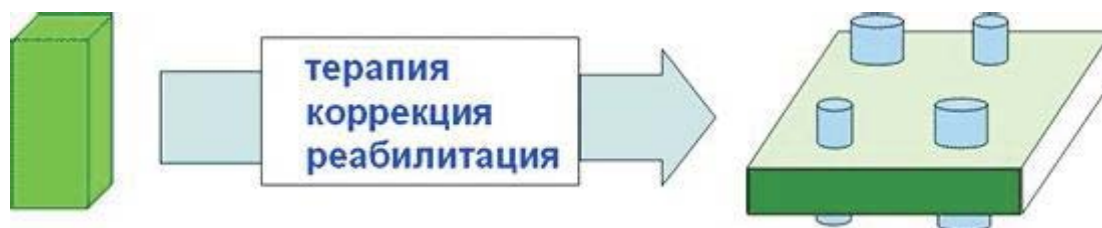
«Звичайна» освіта:

- «звичайна» дитина;
- овальні кілочки для овальних отворів;
- звичайні педагоги;
- звичайні школи.

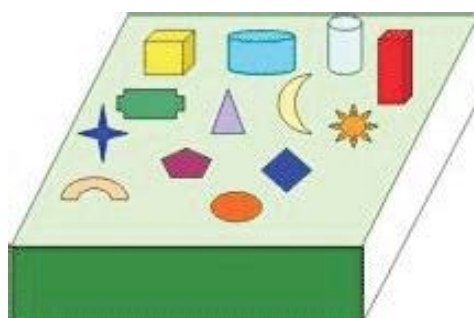
Фахова освіта:

- особлива дитина;
- квадратні кілочки для квадратних отворів;
- спеціальні педагоги;
- спеціальні школи.

Інтегрована освіта:

- адаптація дитини до вимог системи;
- система залишається незмінною;
- перетворення квадратних кілочків у овальні;
- дитина або адаптується до системи, або стає для неї непринятною.

Інклюзивна освіта:

- усі діти різні;
- усі діти можуть навчатися;
- існують різні можливості, різні етнічні групи, різний ріст, вік, походження, стать;
- система адаптується до дитини.

«Інтеграція» означає процес приведення потреб дітей-інвалідів у відповідність до системи освіти, що залишається в цілому незмінною. У цьому випадку це однобічний процес, спрямований на формування еталонних освітніх потреб або реабілітацію загублених. Це «підлаштування» дитини з інвалідністю під необхідні освітні норми. Слід зазначити, що інтегративні процеси зовсім не спрямовані на протиставлення інтегрованих закладів корекційній освіті. Інтеграція – «дитя» спеціальної педагогіки, тому що інтегрована у загальноосвітнє середовище дитина залишається під його патронатом: вона або навчається в спеціалізованому класі при загальноосвітньому закладі, або обов'язково отримує корекційну допомогу, коли навчається у звичайному класі. У сучасній педагогіці розвиваються дві основні моделі педагогічної інтеграції. Інтернальна інтеграція – інтеграція всередині системи фахової освіти та екстернальна припускає взаємодію спеціальної та масової освіти [5].

Зазначимо, що Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» пропонує термін «інклюзія» як такий, що є відмінним від терміна «інтеграція» за своїм концептуальним підходом. Зокрема, в Міжнародних консультаціях із питань навчання осіб з особливими освітніми потребами зазначено, що «...інтеграція визначається як зусилля, спрямовані на введення дітей у регулярний освітній простір. Інклюзія – це політика і процес, що дає змогу всім дітям брати участь у всіх програмах». Відмінність у підходах полягає у визнанні того факту, що ми змінюємо суспільство, аби воно врахувало і пристосувалося до індивідуальних потреб людей, а не навпаки [6, с. 9].

Термін «інклюзія» трактується як процес реформування освітнього процесу, зміни навчальних програм, методики навчання, та, найголовніше, зміни стереотипного сприйняття інвалідів, що забезпечить створення безбар'єрного середовища в самому широкому значенні слова та відсутність будь-якої дискримінації. Інклюзія не зводиться до відкриття для дітей-інвалідів дверей школи. Це серйозна інтелектуальна, організаційна та емоційна робота, яка вимагає дійсної віддачі від усіх суб'єктів освітнього процесу, насамперед, від школярів, учителів і батьків. Виникає необхідність формування соціальної згуртованості шляхом просвітницької роботи про переваги спільного навчання дітей-інвалідів з дітьми без інвалідності.

Безумовно, необхідно проводити різні заходи, що сприяють формуванню адекватного ставлення до інвалідності. Крім цього, вони повинні бути спрямовані на формування толерантного ставлення до інвалідності в системі освіти та виступати механізмом гармонійного розвитку особистості учнів.

Можемо зробити висновок, що термін «інклюзія» ширший, ніж «інтеграція». Інклюзія означає розкриття кожного учня за допомогою освітньої програми, яка є досить складною, але відповідає його здібностям. Інклюзія враховує як потреби, так і спеціальні умови, підтримку, необхідні учням та учителям для досягнення успіху. В інклюзивній школі кожного приймають та вважають важливим членом колективу, це надає особливій дитині впевненості у собі та виховує в інших дітях чуйність і розуміння. Учня з особливими освітніми потребами підтримують однолітки та інші члени шкільного колективу для задоволення його спеціальних освітніх потреб.

На сьогоднішній день існують такі бар'єри для повномасштабної реалізації проекту впровадження інклюзивної освіти:

- архітектурна непристосованість освітніх закладів;
- діти з особливими освітніми потребами часто визнаються такими, яких неможливо навчити;
- більшість учителів і директорів масових шкіл недостатньо володіють інформацією та не готові до включення дітей-інвалідів у процес навчання в масовій школі;
- батьки дітей-інвалідів не знають, як відстоювати права власних дітей на освіту, і відчувають страх перед системою освіти та соціальної підтримки.

Перехід до інклюзивного навчання у вітчизняному контексті як загальний вектор розвитку освіти визначений тим, що Україна ратифікувала основні міжнародні правові документи: Декларацію ООН «Про права людини», «Про права інвалідів», Конвенцію ООН «Про права дитини». Втім, нині в Україні спостерігається ситуація, що характеризується наявністю законодавства, яке декларує права дітей з особливими освітніми потребами на розвиток, здобуття освіти, соціальне інтегрування, але водночас не вказує практичних механізмів їхньої реалізації.

Для виконання вимог міжнародних нормативно-правових документів в Україні створено Концепцію розвитку інклюзивної освіти.

Метою Концепції є спрямування діяльності на:

- формування нової філософії суспільства – позитивного ставлення до дітей та осіб із порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю;
- створення умов для реалізації державної політики забезпечення конституційних прав і гарантій дітям з особливими освітніми потребами у сфері освіти;
- удосконалення системи освіти і соціальної реабілітації дітей із порушеннями психофізичного розвитку, зокрема з інвалідністю, через упровадження інноваційних технологій, зокрема інклюзивного навчання, з використанням адаптованого міжнародного досвіду [1, с.4].

Отже, держава має забезпечити доступність до якісної освіти відповідного рівня дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням здібностей, потенціалу, бажань та інтересів кожної дитини.

Визначення оптимальних шляхів і засобів розв'язання проблеми ґрунтується на відповідному кадровому, матеріально-технічному, інформаційному та нормативно-правовому забезпеченні.

Висновки. Можемо відзначити, що інтеграція дітей з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади, де в контексті спілкування зі здоровими однолітками, здійснюється спеціальна корекційно-розвиваюча робота та психологічна допомога дітям і їхнім батькам, є однією з умов подолання недоліків розвитку та успішної соціальної адаптації таких дітей у суспільство. Вітчизняна система фахової освіти поступово освоює нову для неї концепцію інтеграції та реабілітації людини з обмеженими можливостями, центром якої є сама людина, її освітні та інші особливі потреби, її права та інтереси.

Література

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти. // Дефектолог. – 2010. – № 3 – С. 3–5.
2. Основные принципы инклюзии. — Иллюстрация [Электронный ресурс] // Сайт Региональной Общественной Организации Инвалидов (РООИ) «Перспектива». – М., 2005. – Режим доступа: <http://obrazovanie.perspektiva-inva.ru/?612>.
3. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994г. – К., 2000. – 21 с.
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія. / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 335 с.
5. Социально-педагогическая интеграция. Первые шаги: толерантность — объединяем усилия. — М.: Тервинф, 2001. – 140 с.
6. Софій Н. Філософія інклюзивної освіти. / Н. Софій, Ю. Найда // Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні. Науково-методичний збірник до Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Київ, 2007. – С.7-14.
7. Романов П. Политика и инвалидности: социальное гражданство инвалидов в современной России. / П. Романов, Е. Ярская-Смирнова. — Саратов: Научная книга. 2006. - 260с.